

SCHELPEN VERZAMELEN AAN DE KUST VAN OOST-AFRIKA

Zie ook: Biologische aantekeningen van een reis naar Portugees Oost Afrika, in De Levende Natuur jrg. 62 afl. 9, september 1959, pp. 193-200.

In april van dit jaar (1959) was ik voor het eerst in staat een tropisch strand te bezoeken. Wij brachten n.l. onze vakantie door in Lourenço Marques, de hoofdstad van Portugees Oost-Afrika of Moçambique. Lourenço Marques is een aantrekkelijke havenstad aan de Delagoabaai (Indische Oceaan) en is als vakantieplaats zeer geliefd bij de bewoners van zuidelijk Afrika.

Vol verwachting ging ik or de eerste maal naar toe en ik moet achteraf zeggen dat alles nog mijn verwachtingen overtrof. Laat ik van te voren vertellen, dat ik geen vertegenwoordigers van de geslachten Cypraea, Conus, Mitra of Harpa vond. Het gemis van deze klassieke bewoners van de tropenzee werd echter ruimschoots vergoed door de onverwachte aanwezigheid van weer andere soorten.

Het strand van Lourenço Marques, het Polanastrand, vertoont verschillende milieus en substraten, n.l. de bazalten strandmuur, het zandstrand en de zand- en modderplaten (soms met stenige gedeelten), die over een groot oppervlak bij laag water bloot komen. De strandmuur is dicht bezet met zeepokken, waartussen een Siphonariasoort in menigte voorkomt. Verder zijn hier nog levend aan te treffen soorten als Nerita albicilla en N. plicata. Bovenop de strandmuur en op de betonnen afscheiding van de boulevard zijn Littorina's te vinden. Zij bevinden zich dagelijks slechts korte tijd in de z.g. spatzōne, want de vloed reikt tot bovenaan de strandmuur.

De zand- en modderplaten vertonen een rijk molluskenleven. Allerlei Lamelli-branchia, meestal Veneridae, Donacidae en Mactridae, leiden er een (half) ingegraven leven. Opvallende soorten zijn hier Venus verrucosa (jonge schelpen vertonen typische horizontale lamellen) en verschillende Donaxsoorten. De zachte en beweeglijke zand- resp. modderbodem heeft weinig aantrekkingskracht voor Gastropoden. De witte Polynices mamilla is er echter algemeen en ook vonden wij een enkele Natica. Polynices mamilla is bij eb het gemakkelijkst te vinden aan het einde van de eigenaardige kronkelsporen die deze slakken halfingegraven maken. Waar maar net ongeveer een centimeter (warm) water op de zandplaat staat, zijn deze slakken zeer algemeen. Het is interessant te zien, dat deze onregelmatige kronkellijnen altijd op het einde min of meer zeewaarts zijn gericht.

Alles bij elkaar verzamelden wij slechts ongeveer 15 soorten mollusken in levende toestand bij Lourenço Marques. Grote tweekleppigen, voornamelijk tot de families Veneridae en Mactridae behorend, vormen een welkome aanvulling op de soms karige maaltijden van de inboorlingen. Herhaaldelijk zagen wij negervrouwen knie- diep in zee staand Bivalven verzamelen. Een gesprek aanknopen met deze "toegepaste malacologen" was vruchteloos. Ondergetekende's geringe kennis van Portugees bleek groter dan die van de verzamelaarsters en van hun eigen taal was helemaal niets te begrijpen. Toen werd de conversatie onzerzijds maar in het nederlands gevoerd, wat ook tot het gewenste resultaat, n.l. de aankoop van een mooie grote Veneride voor één Escudo (= ongeveer 15 ct.), leidde.

Het op vakantie gaan zonder een tas met volledige malacologische uitrusting levert soms eigenaardige moeilijkheden op. Een zekere doos in onze kamer in het deftige hotel begon na enige dagen onverdraaglijke geuren af te geven. De oplossing werd echter gevonden door de aanstoot gevende doos met een reserveveter aan het balkonhek vast te binden. De enigen die zich erover verwonderd hebben, zijn waarschijnlijk de kamerboys geweest, maar die zijn langzamerhand wel gewend aan de vreemde gedragingen van de blanke man.

Behalve levend materiaal brachten wij ook een hoeveelheid los op de vloedlijn verzamelde schelpen mee. Een manier om interessante slakkenhuisjes te pakken te krijgen is ook om de heremietkrabbetjes van hun woning te beroven. Het bleek dat de heremietkrabben van het Polanastrand meestal in schalen van Muricidae (o.a. Sistrum), Cerithium, Natica of Polynices huizen.

De schelpen van de vloedlijn waren voornamelijk Bivalven. Gastropoden waren schaars en soms in slechte conditie. Zo vond ik toch een kaurisoort (Cypraea spec.), maar helemaal gebroken en afgesleten. Een voorlopige analyse van de op het strand van Lourenço Marques verzamelde schelpen geeft het volgende resultaat:

Lamellibranchia

fam. Arcidae - 5 soorten;
Pteriidae - 1 soort;
Pectinidae - 2 soorten;
Anomiidae - 2 soorten;
Ostreidae - 2 soorten;
Lucinidae - 2 soorten;
Cardiidae - 2 soorten;
Veneridae - 8 soorten;

fam. Mactridae - 3 soorten
(o.a. een Standella);
Donacidae - 3 soorten
(o.a. Donax faba);
Tellinidae - 2 soorten
(o.a. de ronde Tellina capsoides);
Solenidae - 1 soort;
Pholadidae - 1 soort;
onbekend - 4 soorten.

-Gastropoda-

Gastropoda

Fissurellidae	- 1 soort;	Muricidae	- 1 soort;
Trochidae	- 1 soort;	Hydatinidae	- 1 soort
Neritidae	- 1 soort		(<u>Hydatina aplustre</u>);
	(<u>Nerita albicilla</u>);	Siphonariidae	- 1 soort;
Cerithidae	- 1 soort;	onbekend	- 2 soorten.

Cephalopoda

Sepiidae - 1 soort (Sepia spec.).

Ad Arcidae: de meest opvallende Arca is ongetwijfeld de eigenaardig verdraaide schelp van Arca tortuosa.

Ad Pteriidae: een van de laatste dagen was ik zo gelukkig om tussen de rommel aan de vloedlijn drie doubletjes van een pareloestertje (Pteria spec.) te vinden.

Ad Ostreidae: de algemeenste oester is het mangrove-oestertje (Gryphaea cucullata). Deze soort vestigt zich aan de riviermonden op de steltwortels van de mangrovevegetatie en vormt daar langwerpige smalle schaaltsjes met stekels. Op een rotsbodem zijn het meestal ronde of brede langwerpige schalen. In het verleden zijn daardoor beide vormen als afzonderlijke soorten beschreven. Op het strand zijn soms honderden lege schaaltsjes te vinden.

Ad Hydatinidae: tussen wat gruis (dat meestal schaars of sterk beschadigd was) werd een schelpje van Hydatina aplustre aangetroffen. Deze fraaie soort vertoont afwisselend witte en roze banden afgescheiden door donkere lijnen.

In het totaal werden volgens een voorlopige analyse op de kust bij Lourenço Marques aangetroffen 58 soorten mollusken, waarvan 15 levend. Scaphopoda noch Loricata werden aangetroffen, hoewel het milieu, zeker voor laatstgenoemde groep, wel geschikt is. Geen enkele soort van de familie Patellidae werd gevonden; meestal geven deze soorten de voorkeur aan iets koeler water. Van de wateren van de Kaap-provincie bijvoorbeeld zijn een groot aantal soorten bekend. Hun plaats wordt in warmere zeeën door de Pulmonatenfamilie Siphonariidae ingenomen. Een andere familie, die merkwaardigerwijs in de verzameling ontbreekt, is die der Mytilidae. Als bijkomende bijzonderheid moge ik vermelden dat ik ook een schaaltsje van een Brachio-pode (Kraussina) verzamelde.

Behalve op het Polanastrand bij Lourenço Marques kon ik ook nog wat materiaal bijeenbrengen op het Macanetaschiereiland. Ten noorden van Lourenço Marques stroomt de Incomatirivier (op Zuidafrikaans gebied Krokodilrivier geheten) in een breed estuarium in de Indische Oceaan. Dit estuarium is van de zee gescheiden door een lange smalle landtong, het Macanetaschiereiland. Op 23 april konden wij daar een uurtje verzamelen. De samenstelling van het materiaal is geheel anders dan in de Delagoabaai. Men diene te bedenken dat de volgende voorlopige analyse op heel wat geringer materiaal, dat gedurende een zeer korte spanne tijds verzameld werd, berust. Tussen haakjes zijn vermeld de aantallen soorten (totaal 10) die niet bij Lourenço Marques werden aangetroffen.

Lamellibranchia

fam. Arcidae	- 2 soorten;	Mactridae	- 2 soorten;
Glycymeridae	- 1 soort (1);	Donacidae	- 4 soorten (3);
Lucinidae	- 1 soort (1);	Tellinidae	- 3 soorten (2).
Veneridae	- 3 soorten (2);		

Cephalopoda

Spirulidae - 1 soort (Spirula spirula) (1)

Sepiidae - 1 soort (Sepia spec.).

Ad Veneridae: de algemeenste Veneride was Sunnetta ovalis (Cf. Basteria Vol. 18, No. 4, pp. 49-53, 1954). Ook werden veel Tivela's aangetroffen.

Ad Donacidae: Donax madagascariensis en D. semistriatus waren algemeen.

Bij een vergelijking van de lijstjes van de Delagoabaai en het strand van de Indische Oceaan komen de volgende interessante punten naar voren: Gastropoden en Ostreidae (soorten van de laatste familie moeten onder de algemeenste van het strand van Lourenço Marques gerekend worden) ontbreken geheel. Het soortental van andere families (Veneridae bijvoorbeeld) is veel geringer en/of anders van samenstelling. Arcidae waren bepaald zeldzaam en maar in twee soorten te vinden. Levende mollusken werden niet gezien.

De laatste plaats waar wij mollusken tijdens deze vakantie bemachtigden waren de steile taluds van de boulevard van Lourenço Marques. Verscheidene afvoeren brengen daar het regenwater van de stad naar beneden naar zee. Tussen al de rommel die hier meegevoerd wordt, vond ik schelpen van een Succineasoort en de linksaewonden Lanistes cf. ovum. Ongetwijfeld leeft Succinea niet ver weg van deze plaatsen op vochtige plekken (stadsparken?). Lanistes is echter een bewoner van rivieren en moerassen. Deze exemplaren worden waarschijnlijk van ver weg aangevoerd; dat was trouwens aan de conditie van de schelpen wel te zien.

A.C. van Bruggen.